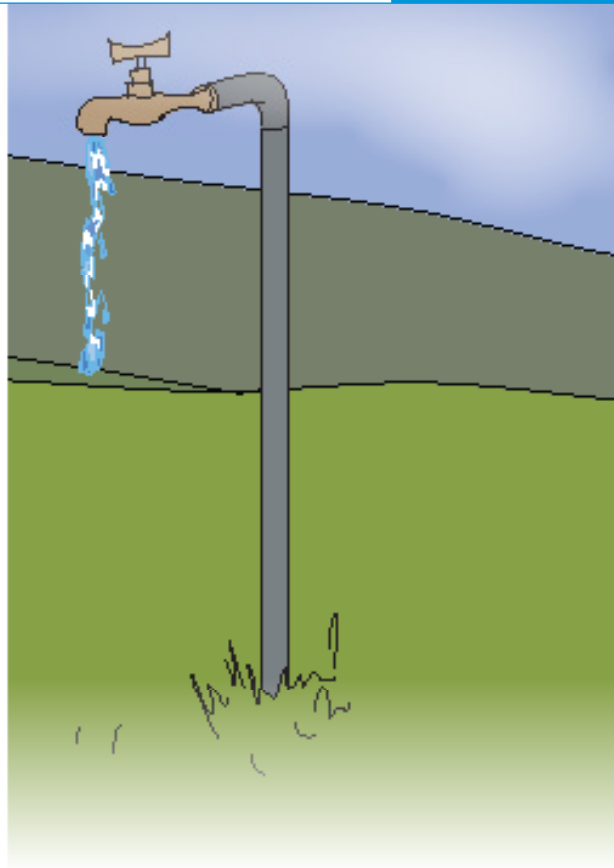
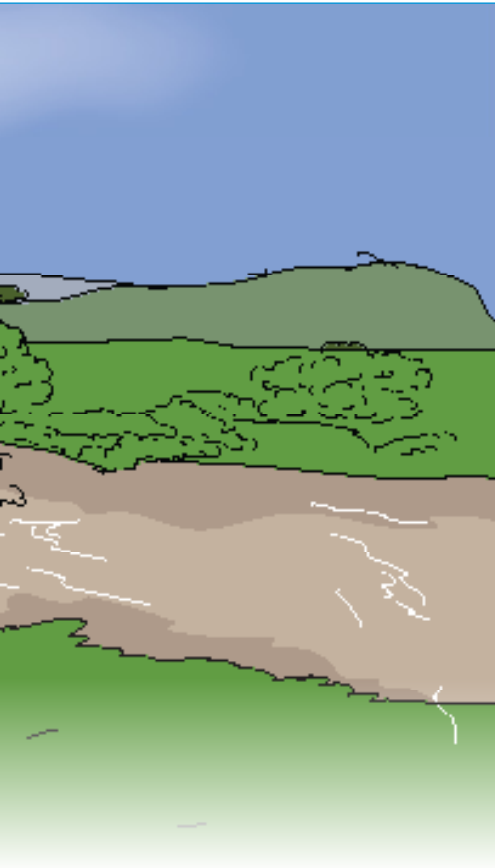

Wo'i Muccurooma Egerakkam Googguwwa

Levelled

Ku qanannaaxxi hara'mash kitaab Yu.Es.Ay.Di (USAID)eenssi siidamukki diinaxxi hara'matinne, Seev Ze Childireeninne (Save the Children), Losa'n Ministeerinnee Dabuuphphi Giir Giichchi Gassi Losa'n biiro'inee maqireem angejjinne guda koobamukko.

2009 H.D

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Save the Children

The CC By license lets others distribute, adjust, and build upon this work, for free or commercially, as long as credit is given to the original creation. However, any changes from the original must be indicated.

For more info please refer: <https://creativecommons.org/licenses/>

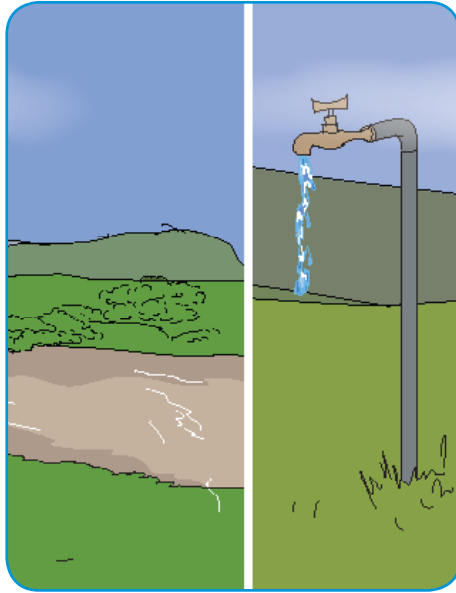

Wo'i Muccurooma Egerakkam Googguwwa

Baxxanchi 4

Saanti 19

Leveled

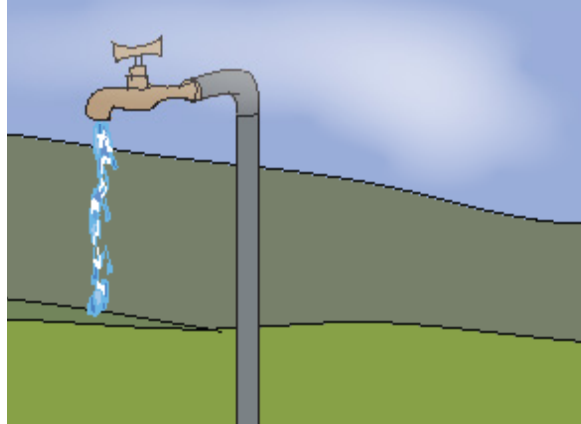
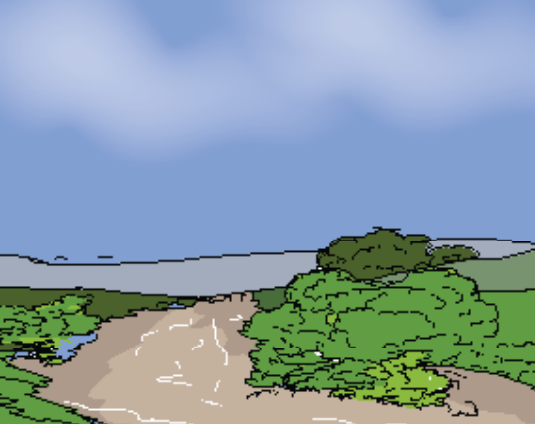

Losisaanchina/ona Tiissiishsha

Ku hara'mash qanannaaxxi kitaab gudukki horoor sawwit ciilluwwi qanannaaxxi xanato fuu'lisimminatte. Ka kitaaba awwaaxximmiinse gaassinaa ciilluwwa gaafaassimina kitaabo'ommi horoor sawwite caakkisimmi hasisookko. Misilluwwi amadu sawwitenem ciilluwwi maqire atoorarimmi qanannaato fuu'lisoohaannooma qoossimmi hasisa. Losaan kitaabo'ooma qanannaa'amaa lasonne xa'michchuwina dabachcha uwwameena xanamuda'e qoossimmi niinnise egeramoohane.

Qanannaaxxi Illaqqi Xa'michchuwwa

1. Wo'i mahina mahina awwaadooda'e fintitaa kure.
2. Wo'i muccurooma hinkide egelleena xannoommo?

Usheexxat 1: Wo'i Haalata

Wo'i qoocci lobakata maalasiisoothane. Wo'i uumo'i dune'e. Wo'ina hagarii enje'immii bee'e. Wo'o manni qoocceena kabee afeebe'e xanukkoyyo. Wo'i amadu mu'uxxi hagara labookko. Hinka'i beyyiinsem siidamoo wo'o mat mu'utanne inkiillumtan'e ee inkilloom mu'uxxi hagaranne daba'lookko. Kashar qalam yoo mu'ut ihulaseense wo'oomim kasharooko. Wo'onne mullisa enje'oo luwwi edamoohaare ee edamukki luwwika fooshsha qaqqisom massaa urookko.

Kobi'lishshina burcuqqo'uwwa gaaza te'im saamuna amandummi anginne nakkinummita'nee eehannonne wo'o issinummita'nee oo wo'i gaazaa gaazaa te im saamunaa saamunaa yaa enje'imma horem urooyyo.

Wo'o dut beyyiinse siindoommo. Wo'o bu'iinse, xeeniinse, daajjiinse, bariinse, dambaliinsee, annanni annanni qoqqobiinsee siindeena xannoommo.

Bu'i wo'i iimaniinse xeen ga'noohaare uullanne aad aagaa xuuxamaa mat duun koofinne te'im uulli qacu beyyinne worinne daadaa marukkuuyyi buqaa firoohane. Ook odim aggi wo'o. Ka doollenne duun hundim abuullamaa haqqi bachchamaa xeen ga'noohaare egedoo luwwi bee bikkina diris haninne maraa xuuxamoo wo'i bee'aakko. Ka bikkina gaassi hee'u bu'uwwi xoo'aa laa'aakko.

Duunanne haqqa kaansummaa bu'i waareena xanookko. Bu'i abbisonne siidamulas ee hegeeqqi manni wo'i hawwo moo'oo'n mannii diinatii hundim usheexxaa danaamisa hee'ookko. Bu'i xoo'aa xa'ukki hegeeqqi mannii diinatii wo'o hasaninne lobakata hawwookko. Diinate ushe'aa daajji te'im dambal siidamoo uulla darba'ookko te'im dooyyookko. Ookkim manchi beet heechchi lobakata kee'mona mashka'i ihookko.

Daajji wo'o annanni annanni duunnuwwi koofinne firoo bu'iinse siindoommo. Duunnuwwi koofinne firoo bu'uwwi daadukkuuyyi bag hundanne edamaa daajje qoocookko. Daajji wo'i mulli keeniinse hundiinsem qee'l beyyo daadoohane. Oo daajjuwwi daadaa maroo uulli hundinam wo'oomina awwaadookko.

Wo'o muccuraa yinoommok ayyi luwwikam hagara te'im qalama massubee bikkina xale'e ihimmi hasisooyyo. Wo'onne hamaaramaa illinne moo'amoo bee'i araq luwwi yookko. Ookeen baakteere'i te'im vaayirees ikkeena xantamo. Ku keen lanqoo'nem wo'inne maqiramta'a angoommaare godabonne aagga'a lobakat hawwo qoocitamoo. Mat mat manni qoocukki daadduwwim wo'isa daadoo keemiikaal yookko. Oo daad assiidduwwi araq hawwo eebeena xanoo keeno. Ka bikkina wo'ika muccurooma illinne la'immi kee'mookko. Aggiinse gaassinaa hufaa'immi danaamo. Hanniinsem siidamoo wo'o muccuraa yinaa qooroom bee'eka awwaaxximmi ni orachchi fayya'omanne hanqat afeena xanookko.

Usheexat 2: Wo'i muccurooma ega'lakkam googguwwa

Wo'i heer uullanne siidamoo foor yoo luwwi hundim hee'eena xanoo daad uumo'i amaxxa. Wo'o awwaaxxoo'n foorinne hee'eena xanoo qoocanchi hore'em hee'ooyyo. Mannam ihukko mulli diinate fayya'oominne hee'oo'isina muccur wo'o hundi ammanem siidaa awwaaxximmi hasisa.

Wo'o dut beyyuwwii siidakkamisa lanqaammo. Ka wo'o kolbamoo'ne awwaaxximmi googo la'immi ayyeensem egeramoohane. Qoor manna ooshshichcho yinoo'n wo'o illi beetichchisa ege'lim hasisoohane. Kanni ki'iinsa wo'i muccurooma ege'lakkam googguwwa moo'nona.

Wo’i muccurooma dut googinne egerimmi xansiisookko. Luxxek, agginam ihukko hurbaata gudisimmina awwaadonne hosoo wo’o moochchii diinatii aagaa borqoo bee’isa kululleesa qoxxaallisa ootimmi hasisookko. Ootakka’a lasage, haccii hururii aagoo bee’isa wo’i suume ifiisimminne seeraamisa awwaaxximim mat qoorooma. Wo’o borqimmina mashka’i ihookkok diinat xale’eyyo. Mannim inkiiroohaare adabaamisa korikorinne aagaa inkiirimmi hasisookko. Ayla’ukko, haqqi oot qaqqis qaqqiso gindamaa hawwisooohan ihulas kininne gimbakka’a wo’i muccurooma egarimmi xanamookko.

Mullek odim, wo’i muccuroom egarimminam ihukko bi’oo’isina luxxi beyyi xoox iheena xanookkok manchi beeto. Ee bikkina, ka wo’i muccurooma egarakkam googguwwa ayyi manchome sogimmi losisimmi te’im losano uwwimmi hasisookko. Ee’isam, malaayyaam xee’n diris aggi wo’onne aagaa kolboobee’isa dichchira te’im boophe’e murakka’a diris mulli googinne maroo’isa issimmi lobakat qooroom ihukkisa hindih yimmi hasisa.

Mat mat hegeegonne aggina ihoo wo'i daadoohan
ihimma hoogeena xanookko. Lobakat ammane mat
beyyonne wixxaa afuurulas daquraa bi'eena xanoo
bikkina daadoo'isa issimmi hasisookko. Mullek odim,
wo'oom daadona boohe'e diqakka'a awwaaxximmi
xansiisookko. Ku dinqummi boohe'i buchchinnee
haccinnee ifiisamoo bikkina ballina ballina moo'immi
hasisa. Odim manni qoxxaalli shumam ihukko wo'i
shuma afu beyyi hundannem shume'ulas wo'o
kolboo bikkina shu'm mine baxakka'a awwaaxximmi
hasisoothane. Shu'm minem wo'i hegeegiinse qeessakka'a
baximmi wo'i muccuroom egarimmina tamookko.

Ayyi manchim aggi wo'i gadanonne eddechcha,
orachchoo mulli annanni annanni mu'uttuwwaa
aanshimmi eraneyyo. Mashka'im, aanshamu xur
wo'onne daba'laa aagaa kolbeena xanoo bikkinatte.
Mullisinne, woronne aagakka'a waachchimam ihukko ka
eddechcha, orachchoo annanni annanni mu'uttuwwaa
aanshimma te'im hanenne haccaa huuraa uunjimmaa
ubbuusimmaa urakkolas wo'i muccuroom egaramookko.

Lobakat ammane hax uullanne minaadab wo'o inkiiraa agookkok xeen ga'noohaare kireetanne, barennee cebbi beyyonnee leeroohaarette. Kido'ne'i beyyiinse inkiirakkam wo'i muccuroom egaramu bee'ane. Ka beyyiinse inkiirakkam wo'o agakkeena illage gaassakka'a muccur suusinne mararakka'a muccussimmi busulooma. Xale'i mararimminne muccurimma hoogeena xanoo bikkina hufaa'akka'a siggoohaare agimmi xansiisookko. Wo'i muccuroom egaramaakko yimmina mararimminne te'im hufaa'immi xale'i ihooyyo. Muccur wo'o cee'imminam ihukko agimmina awwaadoo muuttuwam muccuussinaa aanshimma xadimmi hasisooyyo.

Wo'i illinne moo'akkamaare lintaa mishisaa muccura labeena xanookko. Ihuta'nim, lobakat googinne kolbameena xanoohane. Ee bikkina, agakkeena illage wo'i aggaarinnee mulli fayyiiseena xanoo qaraarinnee akkamimmi hasisookko. Wo'i aggaarii matmat keemikaalii wo'i woronne ikka'a illinne moo'anteena xantambee'i fayya'oo'm naasichchi fooraammuwwa shimminne wo'i muccuroo'isa issitamo. Ayla'ukko wo'i aggaara siidimma hoongumlas wo'ooma hufaa'immi xadanchi hasisooyyo.

Aggi wo'i xale'i ihoo'n mulli dambalaa dambalaqaa
labbam kee'nekam muccurooma egarimmi hasisoohane.
Mashka'im, kido'ne'i wo'onne qurxumme'i hee'oohan
ihu bikkinatte. Annanni annanni beyyonne minaadab
lachcha hoonginne itaa gatu hurbaatam ihukko
annanni annanni amman higu qaraalluwwa wo'onne
uunjukkuuyyi moo'amookko. Diinaxxi shumim daadaa
maraa wo'onne exxo'isa issookko. Ku wo'onne
ubbuusakko'i gato'i xussimmiinsem higaa wo'o jorisa
kolbookko.

Kido'ne'i wo'onne hee'oo qurxumme'i wo'i woro
aagoo ayyi naasichchi luwwam itookko. Ee lasage, ka
qurxumme'e manchi beetim wo'i woriinse fissaa ichchina
awwaxxoo bikkina annanni jabbinne amadameena
xanookko. Gaqqi qawwoommennem hawwonne ubakkeena
illage xansisukkis hundinnem wo'i muccurooma
egarimmina yakite issimmi hasisoohane. Odim woronne
hix li'aa shenqee'la qarimminne haccaa huuraa
wixxaa'aa wo'i daquura qooccoo'isa isseena xanoo
bikkina amman hundam egarakka'a hixe gosakku'uuyyi
muccussimmi hasisookko.

Usheexxat 3: Wo'i Kolbamoo Googguwwa

Wo'i kolbameena xanoo googiinse matoom mannii diinatii daayyamaa moochchinne maqire awwaaxximma. Diinat afukkisa aggina awwaaxxinoommi wo'i woro aagaa agoohaare lokkinne borqimmiinse higaa woronne shumaa oreetaa hundam fatakookko. Annanni annanni bii'l moochchim hasukkisa woro aagaa agukkuuyyi kolbeena xanookko. Ka duuha'inne wo'i ogor bee'isa ihaa kolbamookko. Mannim annanni annanni quuxina inkiiroo ammane woronne aagaa hambacimminne wo'i muccuroom bi'oo'isa issookko.

Ee'isam, xee'n diris annanni annanni haccaa hururaa aanshaa massaa wo'onne hamaaraa kolbookko. Matmat diinate ho'litam mannim lachcha hoonginne diinaxxi shum miniinse daadaa maraa wo'i woro aagoo'isa issimminne kolboo'isa issitamo. Odim shu'm mine awwaaxxoo bee'isa afu beyyi hundannem afuuraa shume'oo minaadabim wo'i kolbamchina horoor mashka'i iheena xanoohane. Xale'i kaqax ihoo'n wo'i hegeegonne shu'm mine baximmi te'im hinimmi wo'i muccuroom bi'oo'isa isseena xanoo'isa qoossimmi hasisookko.

Mullek, beero'onne te'im hax uullanne araq manni ammane higiseena te'im ixxi gaga liiranseena wo'i woronne aagaa waachchukkuuyyi moo'amookko. Ka googinne wo'i jorisa borqaa bi'ookko. Ee'isam, gammalanne ihakka'a orachchoo eddechcha aanshakkamaare xur daba'laa wo'onnem aagimminne jorisa kolbookko. Mullek odim, minaadab wo'onne wongirinne daa'imukkuuyyim itaa gatu hurbaatam ihukko annanni annanni hacca ubbuusukkuuyyi wo'i kolbamoo'isa issookko.

Wo'i kolbamookkok lachcha hoonginne te'im buxoom mashka'innette yoo sawwit hanqi ihubee'isa la'immi hasisookko. Shiqqeen amaxxi yoo goddaan uulluwwi wo'o jorisa kolbameena xanookko. Annanni annanni doollab googinne li'lo'i uulluwvim wo'i kolbamchina mashka'i ikkamo. Kido'ne'i uulluwwi lobakat luwwa atootissamok faafiriikannette. Ku faafiriik ayyi atootam atootisukkuuyyi shokkaa firoo wiriir naasichchi ihu bikkina xeen ga'noo ammane dillaa wo'onne exximminne kolbookko.

Wo'i hegeegonne abuullakka'a hurbaata wiximmi sannam wo'i jorisa kolbamookko. Abuullanne, hurbaata qaqqiso li'onaa danaa atoota uwwona awwaadoo uulli harshisaanchi dirisinne wo'onne exxoo bikkina wo'o kolbookko. Kanni odim, hurbaat li'aa lasage mat mat hurbaatinne exxaa li'u shuquna shihona yakka'a fugisakkam qaraarim wo'o kolbookko. Kaka la'ubee'i qoor mannii wic oosii ka qaraalluwwinne hawwodameena xanookko. Oohim xeen ga'noohaare aanshamaa maraa wo'onne exximminnette.

Usheexxat 4: Wo'i Awwaado

Illageen qaddaa'amukkisa, wo'i awwaad araq ihu bikkina sholle'aallanne kurakka'a guullimmi horiyyem kee'maalla. Wo'i beelas heechchim bee'e yoo sawwit hanqi ihukkisam qoossinaammo. Iimaninne bararoo cii'iinse ki'isaa uullanne mikmikoo ayyi fooraam qooccanchi hundim foorinne hee'eenaa fikkaanneenaa xanookkok wo'o awwaaxxaatette. Shaano'i mutaanim uullanne li'aa hegeegonne danaam ayyar hee'oo'isa issookkok wo'i yoo bikkinatte. Ka wo'i awwaadiinse hoffi qaxooma kannii woroon fintinaa moo'immi xansiisookko.

Luxxeka, manchi beet xeebo mu'leena agoohan xale'i ihoo'n qoor manni orachchik 57-60% ee'isam ciilluwwi orachchik 75-78% wo'i ihukkisa annanni annanni soroobinne hincu naqaashshuwwi caakkisaa kurookko. Kuk moo'isookkokim manchi beet foorinne hee'eena xanookkok wo'innet ihukkisa. Ee'isam, itakko'i hurbaat liitamaa xiiganne daba'laa orachchi baxxanchi hundannem binnaa malaayye uwwonam wo'i awwaad kee'maalli ihukkis ayyenam la'aamaakkoohane.

Matmat hurbaatinne maqire orachchonne aagaa liitamoobee'i qoxxaalli fayya'oo'm naasichchi luwwam aanshaa shuminne te'im biincinne firoo'isa issookko. Mullek odim, aggi luwwam ihukko hurbaata gudisimmina uwwoo awwaad horem lobakata. Orachcho, eddechcha, mi'n mu'uttuwwaa mulli keenom aanshimminne muccurooma ege'lakkamisinam hara'mookko. Wo'i, manchi beetina uwwoo awwaadiinse higaa gogaalli uullanne hee'imma xantambee'i fooraam soko'ina min te'im heechchi beyyi ihmminne awwaadoohane. Kobi'lishshina, qurxumme'i foorinne hee'imma xanookkok wo'i hee'ulas xale'e.

Ee'isam, biteesaa bira siixxoo bikkina lobakat mannina siixxo'i bu'i ihmminne mi'n gate axisonam araaq tamookko. Mi'n abaroos heechcham lobakata makkisookko. Sooqid siidamookkokim wo'iinsetti ihu bikkina minaadabina bashil awwaado uwwookko. Aggi luwwam ihukko ichchi hurbaata xee'isoo bikkina hamaarakka'a awwaaxxakkamo. Odim, meerina hincaa'akka'a biteesimminne uulli ikkoonoome'i li'oo'isinam hara'mookko. Ka hundinam illi ihaa awwaadookkok wo'o.

Wo'i zoofaro'i abuullinam kee'maallisa awwaadookko. Abuullaan, hiinchonne mat sanni xale'e egeroobee'isa soorem sannam abuullaa hurbaata wixookko. Wixakko'i hurbaatim li'eenaa danaam atoota uwweenaa xanookkok wo'innette. Odim, uulli asiraa mutaani duubbi kaashshuwwii gogoobee'isa issookkokim wo'o. Wo'i bee'ta'ne uulli udma'oomanne daba'loo'is ayyenam la'aamaakkoo hanqa. Wo'i beeta'ne hegeeg maha labooda'e sawwimmi lobakata baddisoothane. Annanni annanni wo'iinse te'im mutaaniinse goolli firimminne iimanenne gi'inaa daba'laa ga'nimminne hee'noommi uulli shaano'onam issookko.

Xeen ammane egeraa ga'neena xanookkokim wo'i hee'imminnette. Wo'i yoo hegeegonne doo'm amaxxim haraarisa hee'oo bikkina dut hagar moochchim hee'ookko. Ka moochcha moo'eena mulli beyyiinse waaroo daadeesaan uwwoo bir mat uulli li'oo'isina anga edoohane. Odim, beero'onnee hax uullannee dangonne min shokkuta'n xoo'isimmina wo'i awwaad lobakata.

Heer uulli hundannem moo'amoo geejji geejji faafiriikkuwwi: bishkililiita, doqdoqe'e, orophphe'e, kaame'e, wongira, kobe'ee eddechchaa mulli keenom atooteena xanoo'isa issoo elektiriiqqi malaayyi siidamookkok wo'iinsette. Elektiriik malaayye buqaachchinne caakka uwwonam bashila awwaadoohane. Ka wo'i malaayyinne siidamoo elektiriiqqi iibbinne hurbaatam sarakka'a itakkamo. Antabaa'i ciicoollim ka iibbinne foore issa li'ookko. Ee'isam, wo'i malaayyinne baxookki elektiriikinne haqqi gudeeram diqakka'a annanni annanni mu'uttuwwa baxakkamo. Odim, Ka wo'i malaayyinne mikke'oo elektiriika awwaaxxaa baaburinno'i daa'imansaan minaadaba beyyiinse beyyo daba'lansookko.

Koronte'i hurbaata liitona uwwoo awwaadim kee'maalla. Amman afoo'n qaramaa gaga la'oobee'i ciilluwwam ka wo'i malaayyinne baxoo elektiriiqqi iibbinne li'isakkamo. Wo'i beeta'ne elektiriika siidimmi hawwisam hee'ukko. Wo'i manchi beet daddarina, losano loseena, uulla daadeeseenaa muli quuxinam mat uullinse muli uulla daba'lamoo'isina goog ihaatim awwaadookko. Odim, muli daa'immaxxi goog hundiinsem wo'i goog bushaalli ihu bikkina lobakat minaadab awwaaxxookko. Kaame'enne te'im orophphe'ennee baaburannee iyyiisimma xanakkambee'i kee'maalli mu'uttuwwam wongiranne iyyiisakka'a wo'inne mat uullinse muli uulla aagisimma xanakkamo.

Kobi'lishshina, Tophphe'enne daa'imimmina goog ihaa awwaadoo wo'iinse mat Baaro'i daajje. Ku daajji annanni annanni quuxinne Sudaaniinse Tophphe'e te'im Tophphe'iinse Sudaana daba'lamoo araq minaadabina uwwoo awwaad horiyyem kee'maalla. Ee hegeeqqi minaadab xale'i ixuwwi gag daba'lamimmi ihoo'n hoffi hoffi sholle'aalli mu'uttuwwam ka daajji wo'inne dabaransitamo.

Qanannaaxxi Lasaaqqi Xa'michchuwwa

- I. Hanaan qananaa'lit qanannaato shooto'i issitaa woroon yoo xa'michchuwwina dabachcha uwwa.
  1. Wo'i hinkide kolbameena xanooda'e fintitaa kure.
  2. Bu'uwwi hegeegonne bee'immi ma hawwo eeboo?
  3. Wo'i bee'eka fooraam luwwi hee'eena xanooyyo yakkamok mahinatte?
  4. Wo'i kolbamoobee'isa maha issimmi hasisoo?
  5. Wo'i awwaado fintitaa kure.

II. Kanniise woroon yoo sagalluwwina gereero'i tirato uwwittuuyyi shiinnaatanse.

'A'

_____1. mararimma

_____2. muccura

_____3. hawwodimma

_____4. biince

_____5. busulooma

_____6. lintaalla

_____7. leeroohaa

_____8. cebba

'B'

a. borqa

b. tamimma

c. daadoohaa

ch. kolbamma

d. qoffite

e. gonga

f. hara'mimma

g. qawwooma

